

Teisės terminai su šaknimi *teis-* 1918–1940 m. Lietuvos kodeksuose

ALVYDAS UMBRASAS

Lietuvių kalbos institutas

Žodį *teisė* galima laikyti svarbiausiu šiuo žodžiu įvardijamos srities terminu. Teisėje taip pat esama nemaža ir kitų darybiškai susijusių terminų su šaknimi *teis-*. Tokią šaknį turintys terminai yra šio straipsnio tiriamasis objektas. Medžiaga tyrimui rinkta iš 1918–1940 metais Lietuvoje galiojusių rusiškų kodeksų neoficialių vertimų į lietuvių kalbą. Prieš pradedant rinkti medžiagą tikėtasi, kad šaknį *teis-* turinčių terminų tiriamuosiuose kodeksuose turėtų būti gana daug, ir tai pasitvirtino su kaupu – rasta net per 600 terminų (26 terminai vienažodžiai, kiti – sudėtiniai, t. y. bent viename jų žodyje yra minėta šaknis). Tai sudaro maždaug devintadalį visų kodeksuose pavartotų teisės terminų.

Visi kalbamoje sistemoje vartojami terminai ar jų dėmenys su šaknimi *teis-* yra vediniai arba iš būdvardžio *teisus*, arba iš veiksmazodžio *teisti*, tik nebūtinai tiesiogiai, t. y. gali būti kelios darybos pakopos, iš kurių pirmoji (struktūriškai žemiausia) prasideda nuo minėtų žodžių. Tiesa, yra atvejų, kai darybos grandinė nevisiškai aiški.

Straipsnyje terminai skirstomi į grupes – jos daugiausia sudaromos pagal tam tikrus vedinius ar jų pamatinius žodžius, paisant ir žemesnių darybos pakopų.

1. BŪDVARDIS *TEISUS* IR JO VEDINIAI

Teisus ir teisumas

Būdvardis *teisus* yra didelės teisės terminų grupės darybos pamatas, tačiau pats jis, kaip termino dėmuo, tiriamuosiuose kodeksuose vartotas retai ir ne viena reikšme. Rasti šio būdvardžio abstraktai *teisumas* CPI_{31V} 811 ir neigiamasis *neteisumas* CPI_{31V} 811. Nurodytais atvejais jie pavartoti reikšmėmis „teisingumas“ ir „neteisingumas“ (originale – *правильность*, *неправильность*; beje, CTI₃₈ atitinka *taisyklingumas* ir *netaisyklingumas*), tačiau būta ir kitokios vartosenos: terminuose *teisus reikalavimas* BS₁₉

165, BS₃₁ 165, *neteisi prievarta* BS₁₉ 46, BS₃₁ 46, *turėjimo neteisumas* CI₃₃ 530 pagal dabartinę sampratą turimas omenyje „teisėtumas“ ar „neteisėtumas“, o dar plg. vartojimą reikšmėmis „išteisintas“, „apkaltintas“: *teisioji šalis* CTI₃₈ 133 T, *neteisioji šalis* CTI₃₈ 133 T. Minėti BS₁₉ ir BS₃₁ terminai jau BS₃₄ buvo pakeisti tinkamai – *neteisėtas reikalavimas*, *neteisėta prievarta*. Šiandieniniuose kodeksuose *teisus*, *teisumas* apskritai nevartojama. Galbūt kodeksuose teisumą įvardyti nėra svarbu, juoba kad ši sąvoka iš dalies priskiriama ir prie etikos srities.

Teisingas ir teisingumas

Su iš būdvardžio *teisus* padarytu kitu būdvardžiu *teisingas* rastas tik vienas sudėtinis terminas *neteisingas kaltinimas* BPI₃₃ 32. Verčiant originalo *неправильное обвинение* svyravimo būta, nes ankstesniuose vertimuose yra šiuo atveju netikslus *neteisėtas kaltinimas* BPI₂₄ 32, BPI₃₀ 32.

Kodeksuose taip pat vartotas vienažodis *teisingumas* CTI₃₈ 1460/32, BS₃₄ 4 R ir sudėtiniai terminai *pasipriešinimas teisingumui* BS₃₄ 616 P, *įstatyminis teisingumas* BS₃₄ 57 T, *teisingumo ministeris* CI₃₃ 379.

Teisingumas yra svarbus teisės terminas. Tiek anksčiau, tiek ir dabar jis nėra vienareikšmis, t. y. suvokiamas ir kaip morale paremtas asmenų poelgių vertinimo kriterijus (plg. dabartiniuose kodeksuose vartojamą *teisingumo principą* greta *sąžiningumo principo* ir *protingumo principo*), ir kaip teismų veikla (plg. *vykdyti teisingumą*).

Teisė

Teisės darybos pamatu laikytinas būdvardis *teisus*. Jau nuo raštijos pradžios *teisė* buvo vartojama kaip ypatybės pavadinimas – reikšmėmis „teisybė“, „teisingumas“, „tiesa“ (LKŽ; Palionis 2004: 484; Ambrazas 2000: 38), o toliau, kaip mes ją suvokiame dabar, tapo gerokai vėliau. Žiūrint sinchroniškai, neatmestini ir galimi kalbamo termino darybiniai ryšiai su veiksmožodžiu *teisti* (plg. Pakerys 1994: 214). Būtent į šių sąvokų ryšį dėmesį atkreipia teisininkai. Teigiama, kad teisė radosi iš teisingumo vykdymo ir sietina su žodžiu *teisti*, sakoma, kad „teisėjas – asmuo, kuriam suteikta teisė teisti, yra pagrindinis ir tikrasis teisės esmės reiškėjas“ (Vaišvila 2000: 111).

Jau nuo senųjų raštų, pavyzdžiui, K. Sirvydo, dabartine „teisės“ reikšme buvo vartojama *tiesa*¹ (ji dar turėjo ir „bylos“, „įstatymo“, „teismo“ reikš-

¹ Idomu tai, kad *teisės* ir *tiesos* reikšmės pagal dabartinę sampratą buvo priešingos, t. y. *teisė* reiškė „tiesa“ (*prawda, veritas*), o *tiesa* – „teisė“ (*prawo, ius*) (SD₁: 139; dar žr. Palionis 2004: 484, 488).

mes; SD₁: 139, 172, 208). Istoriskai žodis *teisė* siejamas su *tiesus* (Būga 1958: 110). Daugelyje kalbų *teisė* išreiškiama tais pačiais žodžiais, kurie reiškia ir tiesumą, tiesią liniją, plg.: rusų *справедлив*, lotynų *rectus*, vokiečių *recht*, anglų *right*, prancūzų *droit*, ispanų *derecho*, graikų *orthos* (Maksimaitis 1988: 21). Pati teisės sąvoka siejama su tiesumu: „Teisė yra tiesusis kelias, vedantis pavienius asmenis ir visuomenę į tobulumą ir laimę“ (Maliauskis 1924: 29). Teisininko A. Vaišvilos nuomone, *teisė* pradėta vartoti tik XX a. pradžioje po spaudos draudimo panaikinimo. Jis šaknies *teis-* vietoj *ties-* pasirodymą sieja su 1904 m. Amerikoje išleistu istorijos vadovėliu *Istorija abelna* (ten pavartota *teis d a r i š k a s įstatymas*), nors šioje knygoje esama dar ir tradicinės vartosenos – vietoj *civilinė teisė* rašoma *civiliškos tiesos* (Vaišvila 2000: 107). Tačiau jau XIX a. viduryje S. Daukantas „teisėjo“ reikšme rašė *teisdayrs* (vėliau taip buvo ir „Aušroje“), nors K. Sirvydo dar buvo *tiesadayrs* (LKŽ; Skardžius 1996: 592, 593). Taigi teisei aktualia-me junginyje šaknis *teis-* atsirado anksčiau, nors dėl pačios *teisės* 1907 m. K. Būga rašė: „į raštijos kalbą *teisė* teįvesta pirm trejų metų“ (Būga 1958: 109). Tais pačiais metais J. Šlapelis *teisę* dar aiškino žodžiu *tiesa* (SNŽŽ 1907), o J. Norkaus žodyne (SNŽŽ 1924) *teisė* tebėra tarp „nesuprantamų žodžių“, tik kitų atitikmenų jau neturi.

Negalima sakyti, kad *tiesos* 1918–1940 m. kodeksuose jau visai nebeliko. Šis žodis vartotas daugiau „teismo“, „teisingumo“ reikšmėmis, pvz.: *slėpti žmogų nuo tiesos* BS₁₉ 167, *tiesos darbas* BS₁₉ 158 (*правосудие*). Pastaruoju atveju „teisingumą“ reiškia visas dvižodis terminas. Taip pat *tiesa* buvo sustabarėjusiose konstrukcijose, kur originale *привлечь къ суду*: *pašaukti tieson* BS₁₉ 167, *patraukti tieson* CTI₃₈ 207, CI₃₃ 677 S, BPI₃₃ 1, *šaukti tieson* CI₃₃ 168, BS₁₉ 307, *traukti tieson* CTI₃₈ 206, BS₃₄ 156 R, BPI₃₃ 36. Čia *tiesa* yra labai susijusi su dabartine „atsakomybės“ reikšme, kai kuriuose junginiuose *tiesa* ir pavartota vietoj *ответственность*: *pašaukti drausmės tieson* BS₁₉ 159, *patraukti baudžiamon tieson* BPI₃₃ 27 S. Dabartinėje teisėje yra keletas įsigalėjusių konstrukcijų su iliatyvu *atsakomybėn* (*patraukti administracinėn, baudžiamojon, drausminėn, materialinėn atsakomybėn*), jos vartojamos tūkstančiuose dokumentų (Vladarskienė 2003: 50). Anuomet kodeksuose taip pat būta (*pa*)*traukti atsakomybėn* CTI₃₈ 1309, BS₃₄ 155 T, BPI₃₀ 528, tik įdomu, kad J. Jablonskiui šis junginys nepatiko. Dar 1912 m. *patraukė atsakomybėn* jis gretino su lenk. *pociągnęli do odpowiedzialności* ir taisė taip: *tieson, tiesos nagan paėmė, paimdino, padavė, indavė* (Jablonskis 1935: 95). Dar ir 1925 m., vertindamas V. Krėvės

Skirgailos kalbą. J. Jablonskis *patraukti atsakomybėn* teisė (jau be tiesos) tik į *imti nagan* (Jablonskis 1935: 335). Motyvas frazeologinis, o ne terminologinis, todėl teikinyis neprigijo.

Tiriamuosiuose kodeksuose vartoti ir vienaskaitos, ir daugiskaitos formos terminai: *teisė* CTI₃₈ 15/1, BPI₃₃ 1194 S ir *teisės* CI₃₃ 144, CTI₃₈ 2, BS₁₉ 334. Terminas turi reikšmes „teisingumo sistema ir jo mokslas“ ir „teisingumo sistemos leidžiama galimybė“. Kai kurie terminai gali būti vartojami abiem reikšmėmis, pvz.: *autoriaus teisė* CI₃₃ 695/1, CTI₃₈ 217 (*autoriaus teisės* BS₁₉ 620, *autorių teisės* BPI₃₃ 297 S), *civilinė teisė* CI₃₃ 413 S, CTI₃₈ 1 S, BS₃₄ 43 S (*civilinės teisės* CI₃₃ 35, CTI₃₈ 1 T). Šiuo atveju reikšmės skiria gramatinis skaičius, tačiau tai nėra skyrimo kriterijus. Tos pačios reikšmės terminai būdavo pavartojami skirtingu skaičiumi – čia dar galėjo daryti poveikį ir iš anksčiau atėjęs *tiesos* ir *tiesų* skyrimas ar neskylimas (plg. LKŽ iš prieškario raštų pateiktą junginį *tiesų mokslas* ir dabartinį *teisės mokslas*). Kai kuriais atvejais iš nedidelio konteksto gali būti neaišku, kuria reikšme terminas pavartotas.

Rūšinių *teisės* terminų kodeksuose rasta labai daug – net apie 200 (iš jų maždaug 120 dvižodžių). Minėtos pirmosios reikšmės terminų negausu, pvz.: *baudžiamoji teisė* BS₃₄ 513 T, *imperatyvinė teisė* BS₃₄ 1 T, *kanonų teisė* BS₃₄ 465 R, *obligacinė teisė* CI₃₃ 568 (*prievolių teisė* CI₂₈ 568), *policinė teisė* BPI₃₃ 1 P, *procesinė teisė* CTI₃₈ 1 T (*procesualinė teisė* CI₃₃ 1084 T, BPI₃₃ 73 P), *revoliucinių ir perversminių imperatyvinių precedentų teisė* BS₃₄ 1 T, *statutinė teisė* BS₃₄ 1 T, *tarptautinė teisė* BS₃₄ 5 R, *viešoji teisė* CI₃₃ 413 S, CTI₃₈ 1 S (*viešosios teisės* BPI₃₃ 905 S), *materialinė civilinė teisė* CI₃₃ 531 T, CTI₃₈ 29 T. Skliaustuose nurodomi skirtingo skaičiaus arba skirtingos raiškos, bet iš esmės tą pačią ar labai artimą sąvoką kodeksuose įvardijantys terminai.

Toliau pateikiama visa *teisės* terminų įvairovė (išskyrus gal vieną kitą atvejį, jie čia yra antrosios reikšmės). Terminai suskirstyti pagal dėmenų skaičių – dvižodžiai (a), trižodžiai (b), keturžodžiai (c), ilgesni (d):

a) *absoliutinė teisė* BS₃₄ 4 R, *apeliacijos teisė* CPI_{31V} 778, CTI₃₈ 166 (*apeliacinė teisė* CTI₃₈ 778), *apsigynimo teisės* BPI₃₃ 159 T, *apskundimo teisė* BPI₃₃ 277/1 T, *asmenybės teisės* BS₃₁ 502 (*asmens teisės* BS₃₄ 502, CI₃₃ 225 T, CTI₃₈ 1368, *luomo teisės* BS₃₄ 25, *piliečio teisės* CPI_{31C}, CTI₃₈ 45, BS₃₄ 4 R, *pilietinės teisės* CTI₃₈ 45, CPI_{31C} 77), *atmetimo teisė* BPI₃₃ 238/1 P, CTI₃₈ 69, *atreikalavimo teisė* CPI_{31V} 128/1 (*regreso teisė* CPI_{31V} 128/1), *atskira teisė* CI₃₃ 555 T, *atstojamoji teisė* CI₃₃ 1123 (*atstojimo teisė* CI₃₃ 156, *atstovavimo teisė* CI₃₃ 1127 T), *autonominė teisė* CI₃₃ 420 T, *bendra teisė* CI₃₃ 555

T. *beturčio teisė* BPI₃₃ 976 P, *činšo teisė* CI₃₃ 514 S, CTI₃₈ 409 T (*činšo teisės* CTI₃₈ 81 T), *daiktinė teisė* CI₃₃ 387 S, *ekonominės teisės* BS₃₄ 58 T, *eksteritorialumo teisė* CTI₃₈ 225 S, BS₁₉ 5/4, BPI₂₄ 361, *garbės teisės* BPI₃₃ 6 S, *giminės teisės* CI₃₃ 144 S, *gynimosi teisė* BS₃₄ 45 T, *gyvybės teisės* BPI₃₃ 6 S, *ieškinio teisė* CPI_{31V} 7, CTI₃₈ 4 S, *įkaitinė teisė* CTI₃₈ 1201/1, *įkaitininko teisės* CI₃₃ 1642 S, *inventorinė teisė* CTI₃₈ 1750, *įpėdinystės teisės* CI₃₃ 132 T, CTI₃₈ 161/3, BPI₃₃ 3 S, *ipotekinės teisės* CTI₃₈ 1097, *įrodymų teisė* BPI₃₃ 73 S, *įsigyvenimo teisė* CI₂₈ 560 (*įsisenėjimo teisė* CI₃₃ 560), *įstatyminė teisė* CTI₃₈ 262, *išskirtinė teisė* CI₂₈ 433 (*privatinė teisė* CI₃₃ 433, *privatinės teisės* BPI₃₃ 905 S), *kaimyninė teisė* CPI_{31C} 34, CTI₃₈ 29 T, CI₃₃ 442 T (*kaimynystės teisė* CPI_{31V} 29, CTI₃₈ 34), *krantinė teisė* CI₃₃ 428 (*kranto teisė* CI₃₃ 428 S, *pakraščių teisė* CI₂₈ 428), *laiduojama teisė* BS₃₄ 607 T (*laiduojamoji teisė* BS₃₄ 607 T), *laikinė teisė* CI₃₃ 521 T, *laisvės teisės* BPI₃₃ 6 S, *leidimo teisė* CI₃₃ 695/10, *materialė teisė* CTI₃₈ 1273 T (*materialinė teisė* CI₃₃ 1084 T, CTI₃₈ 1 T), *moterų teisės* BS₃₄ 58 T, *naudojimo teisė* CPI_{31V}, CTI₃₈ 32/1, CI₃₃ 514 (*naudojimosi teisė* CPI_{31C} 32/1, CTI₃₈ 212, CI₃₃ 387 T), *neišgalejimo teisė* BS₁₉ 161 (*neturto teisė* CI₃₃ 2326 S, CTI₃₈ 190, BPI₃₃ 177), *nelaikinė teisė* CI₃₃ 514 S, *nuomos teisės* CTI₃₈ 81 T, *nuosavybės teisė* CI₃₃ 387 S, CPI_{31V} 73, CTI₃₈ 73, BS₃₄ 581 R, BPI₃₃ 27 (*nuosavybės teisės* CTI₃₈ 81 T, *savybės teisė* CPI_{31C} 73), *pasizadėjimo teisė* CI₃₃ 1629 S, *paveldėjimo teisė* CI₃₃ 132 S (*paveldimoji teisė* CI₃₃ 1123 S, *paveldimosios teisės* CI₃₃ 132/15), *perįgaliojimo teisė* CI₃₃ 2329 S, *pirmavimo teisė* CI₃₃ 1301 T (*pirmenybės teisė* CTI₃₈ 814/5, *pirmumo teisė* CPI_{31V} 814/5), *politinės teisės* BS₃₄ 58 T, *pravažiavimo teisė* BS₃₄ 507 T, *prekybos teisė* CTI₃₈ 409 S, *priežiūros teisė* BPI₃₃ 277 P, *profesinės teisės* BS₃₄ 2 R, *rėdymo teisė* CI₂₈ 541 (*rikiavimo teisė* CI₃₃ 541), *reikalavimo teisė* CTI₃₈ 4 S, *santuokos teisė* CTI₃₈ 1625 (*vedybinės teisės* BS₁₉ 29), *savitarpio teisės* CTI₃₈ 1345/9, *servitutinė teisė* CI₃₃ 420 T (*servituto teisė* CTI₃₈ 1496, *servitutų teisė* CI₃₃ 432), *statymo teisė* CI₃₃ 542/2, *suvereninė teisė* BS₃₄ 639 T, *sveikatos teisės* BPI₃₃ 6 S, *šeimos teisės* CI₃₃ 1, CTI₃₈ 1625, BS₁₉ 29, *tarnybinės teisės* CTI₃₈ 1 T, *teisė disponuoti* BS₃₄ 571 R (*teisė tvarkyti* BS₃₄ 571 R), *teisė į palikimą* CI₃₃ 1104 PT, *teisė kredituoti* CI₃₃ 2326 S, *teisė pirkliauti* BS₁₉ 198 (*teisė prekiauti* BS₃₄ 198), *teisė suimti* BPI₃₃ 8 P, *teisė susituokti* CI₃₃ 12 S, *teisė valdyti* CPI_{31V} 73, CTI₃₈ 73, BS₁₉ 255 (*turėjimo teisė* CI₃₃ 514 S, *valdymo teisė* CPI_{31C} 73, CTI₃₈ 32/1, CI₃₃ 387 T, *valdymo teisės* CI₂₈ 1325), *turėtojo teisės* CI₃₃ 1325, *turto teisės* CI₃₃ 574 S, BS₁₉ 29, BPI₃₃ 6 S, *tvirtybinė teisė* CI₃₃ 420 (*tvirtinamoji teisė* CI₂₈ 420), *užstatymo teisė* CI₃₃ 1667 S, *valdinių teisės* BS₁₉ 9;

b) *amžino činšo teisė* CTI₃₈ 333 S (*amžino činšo teisės* CI₃₃ 387 T), *amžinos nuomos teisės* CI₃₃ 387 T, CTI₃₈ 1400 V, *asmenybės padėties teisės* CPI_{31V} 370 (*civilinės padėties teisės* CTI₃₈ 497, *pilietinės padėties teisės* CTI₃₈ 370, *luomo būvio teisės* BPI₃₃ 975/1 V, *luomo padėties teisės* BS₁₉ 25), *atskiro dalyvavimo teisė* CI₂₈ 542/2

(ypatingo dalyvavimo teisė CI₂₈ 441, privatinė dalyvavimo teisė CTI₃₈ 29, privatinio dalyvavimo teisė CI₃₃ 542/2, CTI₃₈ 73 S), atskirtinio valdymo teisė CTI₃₈ 1171, bendra nedalijamoji teisė CTI₃₈ 483 (bendroji nedalomoji teisė CPI_{31V} 483), bendrojo turėjimo teisė CI₃₃ 543 (bendrojo valdymo teisė CI₂₈ 543, bendros nuosavybės teisės BS₃₄ 547 R, bendrosios nuosavybės teisė CI₃₃ 543), bendrųjų servitutų teisė CI₃₃ 434 S, daiktinė savininko teisė CI₃₃ 1691 T, dalinė beturčio teisė BPI₃₃ 976 P, fizinių asmenų teisės CI₃₃ 698 S, įstatyminės ipotekos teisė CTI₃₈ 1527 P, išskirtinė nuosavybės teisė CI₃₃ 543 T, kaltinamojo gynybos teisės BPI₃₃ 174 P, laikinai atimtos teisės BPI₃₃ 975/1 P, namų mokytojo teisės BS₁₉ 30/7, nepilnoji nuosavybės teisė CI₃₃ 432, nuolatiniai atimtos teisės BPI₃₃ 975/1 P, obligacinė nuomininko teisė CI₃₃ 1691 T, paskutiniojo žodžio teisė BPI₃₃ 748 S, pilietinės garbės teisės BPI₃₃ 975/1 P, pilnos nuosavybės teisė CI₃₃ 463 S (pilnosios nuosavybės teisė CI₃₃ 424), pirkimo-pardavimo teisės CI₃₃ 1642 T, pirmaujamojo atlyginimo teisė CTI₃₈ 1215, pirmaujamojo pirkimo teisė CI₃₃ 542/26 (pirmesnio pirkimo teisė CI₂₈ 542/26), prezumuojama turėjimo teisė CI₃₃ 531 T, privatinės nuosavybės teisė CI₃₃ 421, solidarinė kreditorių teisė CI₃₃ 1548 S, teisė apsiimti sutartimis CI₃₃ 2102 (teisė daryti santorius CI₃₃ 2102), teisė atpirkti turtą CTI₃₈ 1442, teisė bylinėtis teisme CTI₃₈ 584, teisė deleguoti įgaliotinį BPI₃₃ 1186 S, teisė gauti radybą CI₃₃ 539 S, teisė gintis teisme CI₃₃ 543 S, teisė į² palikimą CI₃₃ 1104 PT, teisė iš įstatymų CPI_{31V} 262, teisė naudotis daiktu CI₃₃ 420 T, teisė naudotis patogumais CI₃₃ 464, teisė pareikšti iešką CPI_{31C} 7 (teisė pareikšti ieškinį CI₃₃ 1509 S, CTI₃₈ 7), teisė pavartoti ginklą BS₃₄ 45 T, teisė verstis prekyba BS₁₉ 218, BPI₃₃ 34 T, teisėjo atmetimo teisė BPI₃₃ 238/1 P, valstybinės nuosavybės teisė CI₃₃ 421, visiška beturčio teisė BPI₃₃ 976 P;

c) nekilnojamųjų turtų nuosavybės teisė CI₃₃ 420, Respublikos Prezidento malonės teisė BS₃₄ 72 V, BPI₃₃ 945 V, teisė grąžinti nusmerktajam teises BPI₃₃ 945 V, teisė į pirmaujantį atlyginimą CTI₃₈ 1215 S, teisė iki gyvos galvos BPI₃₃ 34 S, teisė pirkliauti vaistiniais dalykais BS₁₉ 198, teisė saistytis pinigų paskolomis CI₃₃ 186, teisė užsiimti gydytojo praktika BS₁₉ 195 (teisė verstis gydytojo praktika BS₃₁ 195), teisė verstis vaistininko darbu BS₁₉ 202, teisminio turto perleidimo teisė CTI₃₈ 1793, tėviškės ir tvirtybinė teisė CI₃₃ 420, turėjimo ir naudojimo teisė CI₃₃ 432 (valdymo ir naudojimo teisė CI₂₈ 432);

d) iki gyvos galvos valdymo teisė CTI₃₈ 81 T (turėjimo iki gyvos galvos teisė CI₃₃ 533), pašalinio dalyvavimo turto patogumuose teisė CI₃₃ 433, teisė dalyvauti svetimo turto naudojime ir patogumuose CI₃₃ 432, teisė ieškoti savo turto iš svetimo valdymo CTI₃₈ 1 T, teisė imtis piniginių paskolų prievolės CI₂₈ 186, teisė laisvai rikiuoti savo turtą CI₃₃

² Vadovaujamosi formaliais kriterijais – prielinksniai, jungtukai taip pat laikomi dėmenimis (žodžiais). Terminologijoje vis labiau įsigalint informacinėms technologijoms toks požiūris yra patogesnis ir gal perspektyvesnis. Semantiškai toks terminas priskiriamas prie dvižodžių, nes prielinksnis atlieka tarnybinę funkciją.

542 S (*teisė* laisvai tvarkyti savo turtą CI₃₈ 1367), *teisė* paveldėti palikimą svetimame krašte CI₃₃ 66, *teisė* vaikščioti ir važinėti dideliais keliais ir plaukyti vandenimis CI₃₃ 434, turto turėjimo ir naudojimosi *teisė* CI₃₃ 1691 S.

Dar vos ne pusšimtyje terminų *teisė* (*teisės*) eina termino šalutiniu dėmeniu, kai įvardijama susijusi sąvoka, pvz.:

atsisakymas nuo apskundimo teisės BPI₃₃ 142, *santuokinių teisių atėmimas* CI₃₃ 50 (*santuokinių teisių nutraukimas* CI₃₃ 52), *teisės imperatyvas* BS₃₄ 1 T, *teisės įžeidimas* CTI₃₈ 217, BS₃₄ 2 R, BPI₃₃ 303/1 P (*teisės pažeidimas* CPI_{31V} 217, *teisės sulaužymas* CI₃₃ 531 S, *teisių užgavimas* BPI₃₃ 3 S), *teisės norma* CI₃₃ 1184 T, *teisių aprėžimas* BS₃₄ 28 R (*teisių susiaurinimas* BPI₃₃ 961), *teisių ir pareigų solidarumas* CI₃₃ 1548 S, *teisių išplėtimas* CI₃₃ 1113, *teisių paveldėtojas* CPI_{31V} 458, *teisių subjektas* CI₃₃ 698 S, *turėjimo teisės perdavimas* CI₃₃ 514 S ir kt.

Teisinis

Keliolikos terminų grupelę sudaro sudėtiniai terminai su dėmeniu *teisinis* – vediniu iš *teisė*: *teisinė apsauga* CI₃₃ 531 T, *teisinė ekspertyza* BPI₃₃ 193 V, *teisinė kompetencija* CI₃₃ 698 T, *teisinė pagalba* CI₃₃ 698 T, *teisinė prezumpcija* CI₃₃ 106 T, *teisinė valstybė* BPI₃₃ 180/4 P, *teisiniai santykiai* CI₃₃ 531 T, *teisinis asmuo* CI₃₃ 698 T, CTI₃₈ 45 T, *teisinis pagrindas* CI₃₃ 54 S, BPI₃₃ P, *teisinis santoris* CI₃₃ 967 S, *teisinis titulas* CI₃₃ 691 T, *valstybės teisinė konstrukcija* BS₃₄ 1 T. Išsiskiria terminas *teisinis tėvas* BS₃₄ 454; atitinkamame straipsnyje BS₁₉ ir BS₃₁ buvo *teisės tėvas*. Abu terminai dabar neįprasti – čia turimas omenyje ne patėvis, o „tikras, teisėtas tėvas“.

Beje, maždaug tiek pat terminų būta ir su sinonimišku dėmeniu *juridinis*. Dalis jų yra minėtų terminų sinonimai (*juridinė apsauga* BS₃₄ 47 R, *juridiniai santykiai* CI₃₃ 1545 S, *juridinis asmuo* CI₃₃ 415, CTI₃₈ 4 T, BS₃₄ 1 S, *juridinis pagrindas* CI₃₃ 1539 S, *juridinis santoris* CI₃₃ 987 S, CTI₃₈ 410 S), dalis įvardija kitas sąvokas: *juridinė analizė* BS₃₄ 581 P, *juridinė galia* CI₃₃ 1529 T, *juridiniai padariniai* CI₃₃ 1528 T, *juridinis aktas* BS₃₄ 157 R, *juridinis ginčas* BPI₂₄ 291 P, *juridinis neišgalėjimas* CI₃₃ 1529 S, *juridinis principas* CI₃₃ 683 S.

Teisinti, išteisintasis ir teisinimas

Vos pora daugiau (15) kodeksuose esama terminų su iš *teisus* padaryto veiksmažodžio *teisinti* tiesioginiais ir netiesioginiais vediniais. Tai vienažodžiai terminai *išteisinimas* BS₃₄ 12 R, BPI₃₃ 1245, *įteisinimas* CI₃₃ 144/1

S, pasiteisinimas CTI₃₈ 92, pateisinimas BS₃₄ 305 T. Rūšinis tik – *vaikų įteisinimas* CI₃₃ 144/1, CTI₃₈ 1460/5. Vartojamas ir sudaiktavardėjęs išteisintasis BPI₃₃ 21.

Šalutiniu dėmeniu abstraktas eina tik porą kartų: *įteisinimo aktas* CTI₃₈ 1662 S, *įteisinimo byla* CTI₃₈ 1460/6. Kitais atvejais prireikia dalyvių: *išteisintoji šalis* CPI_{31V} 896 (plg. *pateisintoji šalis* CTI₃₈ 921 T), *įteisintas vaikas* CI₃₃ 144/1, *nepateisinamas kainų kėlimas* BS₃₄ 242 R, *pasiteisinamieji įrodymai* CTI₃₈ 331, *pateisinama priežastis* BS₁₉ 162, BPI₃₃ 868 P, *pateisinamos aplinkybės* BPI₃₃ 193 V, *teisinamoji medžiaga* BPI₃₃ 249 P.

Įsiteisėti ir įsiteisėjimas

Veiksmažodis *teisėti* be priešdėlio dabar nevartojamas, jį galima rasti J. Ryterio ir A. Kuršaičio žodynuose. Minėtuose ir A. Lalio, J. Šlapelio žodynuose (LKŽ) dar pateikta *įteisėti*, dabar vartojama tik *įsiteisėti* „įgyti teisinės galios“. Suprantama, tai vedinys iš *teisėti*, kuris pats darybiškai nėra visai aiškus – greičiausiai padarytas iš *teisė* (artimiausia semantiškai), nors formaliai svarstyti ir sąsaja su *teisus*.

Kodeksuose pavartotas *įsiteisėti* abstraktas *įsiteisėjimas* BS₁₉ 207. Keli rūšiniai terminai: *formalinis sprendimų įsiteisėjimas* BPI₃₃ 941 P, *ypatingųjų taisyklių įsiteisėjimas* BS₁₉ 646, *materialinis sprendimų įsiteisėjimas* BPI₃₃ 941 P, *sprendimo įsiteisėjimas* CI₃₃ 1254 PT, CTI₃₈ 899, BPI₃₃ 1210 S. Šalutiniu dėmeniu eina vienodas dalyvis: *įsiteisėjęs sprendimas* BPI₃₃ 14, *įsiteisėjęs svetimašalių teismo nusprendimas* BS₁₉ 10/2, *įsiteisėjęs teismo nusprendimas* BS₁₉ 177.

Teisėtas ir teisėtumas

Apie 30 terminų kodeksuose yra su būdvardžiu *teisėtas* ar vediniais iš jo. Manytina, kad *teisėtas* yra palyginti neseniai subūdvardėjęs veiksmažodžio *teisėti* dalyvis. Tiesioginis darybinis būdvardžio *teisėtas* siejimas su *teisė* mažai tikėtinas (daryba būtų netipiška), nors semantiškai sąsają pagrįsti būtų lengviausia – juk reiškia „paremtas teisės normomis“.

Tiriamosioje medžiagoje rasti abstraktai *teisėtumas* CI₃₃ 12 S, CTI₃₈ 1347 ir jo neigiamoji forma *neteisėtumas* CTI₃₈ 1352. Rūšinių terminų yra tik trys: *eventualus neteisėtumas* CI₃₃ 691 T, *turėjimo neteisėtumas* CI₃₃ 529 S, *santuokos teisėtumas* CI₃₃ 34 S. Šalutiniu dėmeniu eina būdvardis, pvz.: *asmens teisėtos laisvės suvaržymas* BS₃₄ 507 R, *neklusymas*

teisėto įsakymo BS₃₄ 139, *neteisėtas asmens laisvės varžymas* BPI₃₃ 8 P, *neteisėtas įsibrovimas* BS₃₄ 512 R, *neteisėtas santykis su moterimi* CI₃₃ 132 S, *neteisėtas turėjimas* CI₃₃ 525, *neteisėtas vaikas* CI₃₃ 132 S, *teisėtas reikalavimas* BS₃₄ 165, *teisėtas tarnybos veiksmas* BS₁₉ 142, *teisėti veiksmai* CI₃₃ 531, ir tik vieninteliu atveju pavartotas priešveiksmais – *neteisėtai valdomasis turtas* CTI₃₈ 138 (įvardžiuotinė forma nereikalinga).

Atskira grupė neišskiriama, nes tik į porą terminų įeina dėmuo **teisėtinis**: *teisėtinė santuoka* CPI_{31V} 1337, *teisėtinis įpėdinis* CPI_{31V} 1352. Žodis padarytas iš būdvardžio *teisėtas*, kurį pagal reikšmę šiais atvejais ir atitinka, todėl nėra tikslingas (nors, sprendžiant iš LKŽ, vartotas J. Jablonskio).

Teisgalingas ir teisgalingumas

Būdvardis *teisgalingas* sudėtiniuose terminuose nevartotas, būta tik abstraktų *teisgalingumas* CI₃₃ 2308 S, *neteisgalingumas* CI₃₃ 1066/2 (LKŽ nėra). Remiamasi žodžiu *teisė*, tačiau apskritai darinys netinkamas – tai rusiško termino *правоспособность (неправоспособность)* vertinys. Rasti ir 5 sudėtiniai terminai: *bendras civilinis teisgalingumas* CI₃₃ 146, *bendrasis teisgalingumas* saistytis sutartimis CI₃₃ 2293 S, *civilinis teisgalingumas* CI₃₃ 145 S, *įstatyminis teisgalingumas* CI₃₃ 702 S. Vietoj pirmo iš jų atitinkamame CI₂₈ straipsnyje buvo *bendras pilietinis teislumas*. Apie šį nepriėjusį vedinį ir kitus bandymus versti minėtą rusišką terminą žr. toliau (skyrelyje *Teislus ir teislumas*).

Esama ir pavienių terminų, kurių dėmenimis einančių žodžių darybos grandinė prasideda nuo *teisus*. Tai dūrinai su žodžiu *teisė*: ***pilnateisis įpėdinis*** CI₃₃ 566 S, ***šalių lygiateisumas*** BS₃₄ 482 R. Iš abiejų jų matyti rusų kalbos poveikis (plg. *полноправный, равноправие*), pastarasis darybiškai turėtų būti taisomas – *lygiateisiškumas*.

Kodeksuose nėra, tačiau galima paminėti ir rankraštiniame teisės terminų žodyne pateiktus vedinius iš *teisė*: *teisynas* (sin. *įstatymų rinkinys; сводъ законовъ*), *teisiadavys* (sin. *įstatymų davėjas; праводатель*) (TTTŽP: 78, 96). Pastarasis – aiškiai netinkamas vertinys – į platesnę vartoseną nepateko. Dabar vartojamas ir anuomet buvo *įstatymų leidėjas* CI₃₃ 570 T, CTI₃₈ 1163 T, BS₃₄ 53 S (pasitaikė ir netinkamas *įstatymleidys* BS₃₄ 4 R).

2. VEIKSMAŽODIS *TEISTI* IR JO VEDINIAI

Teisti, teisiamasis, nuteistasis ir teisimas

Veiksmažodžiu *teisti* remiasi kita nagrinėjamų terminų dalis. Terminai su veiksmažodžio *teisti* formomis ir jo abstraktais (dažnai priešdėlėtais) nėra gausūs (beveik 30). Vienažodžių terminų rasta tik *priteisimas* CTI₃₈ 1168 T, *teisimas* BS₁₉ 600, BPI₃₃ 249 P ir sudaiktavardėję *nuteistasis* BPI₂₄ 791, BPI₃₀ 948, BS₃₄ 522 T, *teisiamasis* CI₃₃ 574 S, CTI₃₈ 111, BS₃₄ 1 S, BPI₃₃ 748. Rūšiniai terminai: *lygtinis nuteisimas* BS₃₄ 53 V, *neteisminis nuteisimas* BPI₃₃ 180/4 P, *obligatorinis teisimas* BPI₃₃ 180/4 P, *policinis administracinis nuteisimas* BPI₃₃ 180/4 P, *teisimas teismo įsakymais* BPI₃₃ 180/4 P.

Dažniausiai kalbamo tipo žodžiai eina sudėtinių terminų šalutiniais dėmenimis:

bendroji teismo tvarka BPI₃₃ 180/8 P, *bylos teisiamasis posėdis* CPI_{31V} 199, *iki teisianč kalėtasis laikas* BS₃₄ 54, *nuteistasis asmuo* BS₃₄ 53 V, *nuteistoji šalis* CPI_{31V} 136, *priteisimo sprendimas* CTI₃₈ 136, *teisiamasis posėdis* CPI_{31V} 575, BPI₃₃ 636, *teisiamoji kolegija* BPI₂₄ 578, *teisiamojo kaltumas* BPI₃₃ 761, *teisiamojo pasiaiškinimas* BPI₃₃ 736, *teisiamosios sudėties nutarimas* BPI₃₃ 995, *teisiančioji sudėtis* CTI₃₈ 802/2, BPI₃₃ 925/1 (*teisianti sudėtis* CTI₃₈ 804/1), *teisiančios sudėties posėdis* BPI₃₃ 916/3 (*teisiančiosios sudėties posėdis* BPI₃₃ 916/1), *už akių nuteismo sprendimas* CPI_{31V} 150.

Teisimas

Tiriamajoje medžiagoje tipiškiausias ir daugiausia vartotas vedinys iš *teisti* – *teisimas* CI₃₃ 38, CTI₃₈ 2, BS₁₉ 21. Šiuo žodžiu įvardijama teisingumą vykdanči institucija. Vienur jis laikomas *-mas* vediniu (Keinys 1975: 18), kitur – *-smas*³ vediniu (Pakerys 1994: 195). Tai iš esmės tos pačios priesagos morfonologiniai variantai. Pasakytina, kad teisei ypač aktualus terminas *teisimas* paplito greičiausiai tik XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje (LKŽ). Senesniuose raštuose šiam reikalui dažnai vartotas slavizmas *sūdas* (plg. brus. *cyd*; LKŽ). K. Būgos nuomone, *sūdas* į lietuvių kalbą pateko per bažnyčios terminiją – pirmiausia buvo *Dievo sūdas*. Jis K. Sirvydo „Punktuose sakymų“ (1629 m.) rado ta pačia reikšme vartojamus skolinį *sūdas* ir lietuvišką žodį *tiesa*. Pastarasis žodis kalbamam reikalui ir buvo vartojamas nuo seniausių laikų, kai dar nebuvo atsiskyrusios lietuvių ir latvių kalbos, plg.

³ Dėl priesagos dėmens *-s-* žr. Ambrazas 1993: 14, 61.

latv. *tiesa* „teismas“, *tiesāt* „teisti“. *Teismā* 1907 m. K. Būga laikė naujadaru (Būga 1958: 109–111). P. Skardžiaus ir A. Piročkino nuomone, jo autorius yra J. Jablonskis (Skardžius 1997: 79; Piročkinas 2000 12: 9).

Sudėtinių terminų su žodžiu *teismas* 1918–1940 m. kodeksuose rasta apie 170. Iš jų *teismo* rūšinių terminų yra kiek per 50 – tai daugiausia dvižodžiai terminai (a), trižodžių yra per 10 (b) ir vienintelis keturžodis (c):

a) *apeliacijos teismas*⁴ BPI₃₃ 180/9 (*apeliacinis teismas* BPI₃₃ 36 S), *apygardos teismas* BS₃₄ 363/1 T, CI₃₃ 531 T, BPI₃₃ 37, *apylinkės teismas* CTI₃₈ 29, *aukščiausiasis teismas* BPI₃₃ 1071, *aukštesnis teismas* BS₃₄ 54 T, BPI₃₃ 205, CPI_{31V} 675 (*aukštesnysis teismas* CTI₃₈ 12, BPI₃₃ 205/1), *autonominis teismas* BPI₃₃ 84 P, *baudžiamas teismas* CTI₃₈ 8 S (*baudžiamasis teismas* CI₃₃ 132 S, CTI₃₈ 5, BPI₃₃ 7), *bažnyčios teismas* BPI₃₃ 1013 P (*bažnytinis teismas* CPI_{31V} 45, BS₁₉ 71, BPI₃₃ 218, *dvasininkų teismas* CTI₃₈ 45, *dvasinis teismas* CI₃₃ 24, CTI₃₈ 1338, BPI₃₃ 1013 P, *dvasiškas teismas* BS₃₄ 412 T, *dvasiškas teismas* CPI_{31C} 45, CTI₃₈ 86), *bendrasis teismas* BPI₃₃ 4, CTI₃₈ 80, *civilinis teismas* CI₃₃ 647 S, CTI₃₈ 5, BS₁₉ 71, BPI₃₃ 7, *kariuomenės teismas* BPI₃₃ 219 (*karo teismas* BPI₃₃ 1034/1), *kasacijos teismas* CPI_{31V} 804 (*kasacinis teismas* BS₃₄ 1 S), BPI₃₃ 119 S, *komercijos teismas* CI₂₈ 1238 P, CPI_{31V} 1511 (*komercinis teismas* CI₃₃ 1238 P, CTI₃₈ 1400, CPI_{31V} 28, *prekybinis teismas* CPI_{31C} 28, CTI₃₈ 28, *prekybos teismas* BS₁₉ 600), *kriminalinis teismas* CTI₃₈ 5 S, *luomo teismas* CTI₃₈ 10/1 T, *pasaulinis teismas* CI₃₃ 24, BPI₃₃ 218, *posėdininkų teismas* BPI₃₃ 33 P (*prisėdų teismas* BPI₃₃ 33 P), *prisiekusiųjų teismas* BPI₃₃ 33 P, *revizijos teismas* BPI₃₃ 174 P, *taikos teismas* BPI₃₃ 64/1, *trečiųjų teismas* CI₃₃ 2138, CPI_{31V} 1385, CTI₃₈ 48, *valsčiaus teismas* CTI₃₈ 10/1 T, BPI₃₃ 33 P, *vietinis teismas* BS₁₉ 7, *žemesnis teismas* BPI₃₃ 205 (*žemesnysis teismas* CTI₃₈ 12, BPI₃₃ 207);

b) *antrosios instancijos teismas* BPI₃₃ 33 P, *aukštasis baudžiamasis teismas* BPI₃₃ 1076 T, *aukštesniojo laipsnio teismas* CPI_{31C} 12, *civilinės vadybos teismas* BPI₃₃ 1252, *civilinis baudžiamasis teismas* BPI₃₃ 221, *formalinis dvasinis teismas* CI₃₃ 45, *karo-jūrų teismas* BPI₃₃ 1034/1, *pirmos instancijos teismas* CI₃₃ 1530, BS₃₄ 158 S (*pirmosios instancijos teismas* CTI₃₈ 1213/2, BS₃₄ 158 S, BPI₃₃ 33 P), *prisiekusiųjų posėdininkų teismas* BPI₃₃ 801 P, *žemesniojo laipsnio teismas* CPI_{31C} 12;

c) *civilinės vadybos baudžiamasis teismas* BPI₃₃ 1244.

Dažniausiai *teismas* vartotas kaip sudėtinių terminų šalutinis dėmuo. Dvižodžių terminų su šio žodžio kilmininku esama per 40 (a), o ilgesnių terminų dar daugiau (b), pvz.:

⁴ Kai kurių teismų pavadinimai kodeksuose rašomi didžiąja raide, pvz.: *Apylinkės Teismas*, *Aukščiausiasis Teismas*, *Komercinis Teismas*, *Prisiekusiųjų Teismas*, *Taikos Teismas* ir kt. Kai kurie pavadinimai vienuose kodeksuose rašomi didžiąja, kituose – mažąja raide. Čia jie visi suvienodinti ir rašomi mažosiomis raidėmis.

a) *teismo antstolis* CI₃₃ 1558 S, CTI₃₈ 158, BS₃₄ 142 R, BPI₃₃ 157 T, *teismo apygarda* BS₁₉ 161, BPI₃₃ 246, *teismo apylinkė* CTI₃₈ 33 (*teismo nuovada* CPI_{31V} 33), *teismo apsauga* CI₃₃ 1528 S, *teismo byla* CTI₃₈ 14, *teismo depozitas* CTI₃₈ 1129, *teismo gydytojas* BS₁₉ 171, BPI₃₃ 337, *teismo instancija* CTI₃₈ 11, *teismo įsakymas* BPI₃₃ 180/7, CTI₃₈ 1150, *teismo įstaiga* CTI₃₈ 237, BPI₃₃ 42 (*teismo organas* CI₃₃ 531 T, CPI_{31V} 237, CTI₃₈ 1 S), *teismo išlaidos* CPI_{31V} 145, CTI₃₈ 304, BPI₃₃ 52/1, *teismo išvada* CTI₃₈ 804/2, CI₃₃ 1539 S, *teismo įžeidimas* BS₃₄ 155 T, *teismo jurisdikcija* BS₃₄ 53 V, *teismo kamera* BPI₃₃ 22 S, *teismo klaida* BPI₃₃ 25, *teismo kompletas* BPI₂₄ 610, *teismo medicina* BS₃₄ 465 R, *teismo mokesčiai* BPI₃₃ 193 P (*teismo mokesnis* CPI_{31C} 161/6, BS₁₉ 161, *teismo mokestis* CPI_{31V} 161/6, CTI₃₈ 161/6, BS₃₄ 161), *teismo narys* BPI₃₃ 767, *teismo nusprendimas* BS₁₉ 306 (*teismo sprendimas* CI₃₃ 34 S, CTI₃₈ 45, BS₃₁ 306, BPI₃₃ 16), *teismo nutarimas* CI₃₃ 1539 S, CTI₃₈ 468, BS₁₉ 306, BPI₃₃ 16, *teismo pabarimas* BS₁₉ 55, *teismo pasiuntinys* CTI₃₈ 967/11, *teismo patarėjas* CTI₃₈ 1681, *teismo posėdis* CTI₃₈ 575, BS₁₉ 305, BPI₃₃ 692, *teismo procesas* CI₃₃ 1147, *teismo rezoliucija* BPI₃₃ 788, CTI₃₈ 701, *teismo rūmai* BPI₃₃ 879/1 S, *teismo rungtyinės* BPI₃₃ 632, *teismo sąsėdybos* BS₁₉ 659 (*teismo sesija* BS₃₄ 659, BPI₂₄ 504), *teismo sąstatas* BPI₃₃ 174 P, *teismo sudėtis* BPI₃₃ 788, *teismo tardymas* BPI₃₃ 625, *teismo tardytojas* BS₃₄ 68 S, BPI₃₃ 39, *teismo žinyba* CTI₃₈ 1 S, *teismų kompetencija* CPI_{31V} 24;

b) *baigiamoji teismo tardymo kalba* BPI₃₃ 795, *iki teismo kalėtasis laikas* BS₃₄ 54 R, *kalinimas ligi teismo* BS₃₄ 54 P, *neskundžiamas teismo sprendimas* CTI₃₈ 1364, *pagreitintas teismo procesas* BPI₃₃ 180/4 P, *posesorinis teismo institutas* CTI₃₈ 29 T, *progresyviniai teismo mokesčiai* BPI₃₃ 193 P, *rengiamasis teismo tardymas* BPI₃₃ 249 P, *sprendžiamoji teismo kolegija* BPI₂₄ 237, BPI₃₀ 201, *teismo darbo kliudymas* BS₃₄ 174 T, *teismo kompetencijos kolizija* BPI₃₃ 37 P (*teismo kompetencijos konkurencija* BPI₃₃ 37 P), *teismo medicinos apžiūrėjimas* BPI₃₃ 350, *teismo medicinos ekspertizos protokolas* BPI₃₃ 349 P, *teismo posėdžio neviešumas* BPI₃₃ 621, *teismo posėdžio protokolas* BPI₃₃ 142/1, *teismo sprendimo vykdymo senatis* CTI₃₈ 161/10, *teismo viešumo principas* BPI₃₃ 174 P, *terminas teismo sprendimui apskųsti* BPI₃₃ 147 S, *uždaras teismo posėdis* BPI₃₃ 1054, *vengimas vykdyti teismo sprendimą* BS₃₄ 167 S, *viešas teismo posėdis* CPI_{31V} 385, BPI₃₃ 1054 (*viešasis teismo posėdis* CTI₃₈ 385), *vykdomoji teismo rezoliucija* CTI₃₈ 950.

Tik nedaugelyje terminų pavartotas kitas *teismo* linksnis, pvz.: *absoliutinė teismą n atvykimo prievolė* BPI₃₃ 69 P, *kamera atidavimo teismui* BPI₃₃ 549 T, *nutarimas perduoti teismui* BPI₃₃ 852/13, *raginimas atvykti teismą n* CTI₃₈ 67/2, BPI₃₃ 57, *teisė bylinėtis teisme* CTI₃₈ 584, *teisė gintis teisme* CI₃₃ 543 S.

Teisminis

Keleto sudėtinių terminų šalutiniu dėmeniu eina daiktavardžio *teismas* vedinys *teisminis*: *neteisminis nuteisimas* BPI₃₃ 180/4 P, *teisminės dalybos* CI₃₃ 1315 S, *teismo turto perleidimo teisė* CTI₃₈ 1793, *teismo laidavimas* CTI₃₈ 1537. Terminas moksliskai *teisminė ekspertyza* CPI_{31V} 109/8 aiškiai rodo neigiamą rusų kalbos poveikį, bet būta ir geresnių to paties dalyko įvardijimų: *moksliska teismo ekspertyza* CTI₃₈ 109/8, *mokslinė teismo ekspertyza* BPI₃₃ 691.

Teisingas ir teisingumas

Iš *teismas* padarytas būdvardis *teisingas* „priklausantis nagrinėti tam tikram teismui“. Vartoti terminai *neteisingumas* CTI₃₈ 1643, *teisingumas* CI₃₃ 531 T, CPI_{31C} 24, CTI₃₈ 15/1, BPI₃₃ 34 T. Rūšis – *bylos teisingumas* CPI_{31C} 15/1, CTI₃₈ 587. Toks rusiško termino *подсудность* atitikmuo buvo pateiktas jau rankraštiniame teisės žodyne (TTTŽP: 50, 72) ir prigijo – vartojamas šiandien (yra ir DŽ₅ 2003), nors patys teisininkai teigė, kad terminas paleistas „silpno kalbos jausmo teisininkų“ (Masiulis 1954: 2). B. Masiulis peikė jį sovietmečiu pasirodžiusio teisės terminų žodyno apžvalgoje (Masiulis 1957: 36), tačiau vėliau „Gimtojoje kalboje“ bandė šį terminą įdomiai pagrįsti lygindamas su tam tikrą santykį reiškiančiais būdvardžiais *svetingas*, *reikalingas*: „Imdamas reikiamai analogijai tuos pavyzdžius, prieinu išvadą: *teisinga* byla yra ta, kuri privalo teismo sprendimo, atseit, santykio su teismine funkcija, *neteisinga* – kuri dėl savo prigimties ar dėl įstatymo negali turėti su teismu santykio. Čia „teisinga“ ar „neteisinga“ – gramatiniai bylos požymiai, rodą jos rūšį iš santykio su teismu apskritai; tai vienas „teisingumo“ aspektas. Tolimesnė išvada: kaip šeimininkė kam svetinga ar daiktas kam reikalingas, taip ir teisingoji byla yra kam *teisinga*, – teisinga atitinkamam konkrečiam teismui, su kuriuo ji susieta priklausomybės santykiu. Tatai – antras „teisingumo“ aspektas.“⁵⁴ (Masiulis 1960: 31). Vėliau pagal analogiją su *teisingumas* buvo padarytas ir *žinybingumas* (kodeksuose ir TTTŽP jo dar nebuvo).

Tiriamuosiuose kodeksuose *teisingumas* vartotas ir sudėtinuose terminuose: *ginčas dėl bylos teisingumo* CPI_{31C} 40 (*ginčas dėl teisingumo* CTI₃₈ 43, *teisingumo ginčas* CPI_{31C} 43), *prekybinio teisingumo byla* CTI₃₈ 1487, *teisingumo ribos* CPI_{31C} 186. Beje, rusų

⁵⁴ Originalas nekeistas.

подсудность viename iš kodeksų atitinka ir *teismų kompetencija* CPI_{31V} 24, *bylos priklausomumas iš kompetencijos* CPI_{31V} 15/1.

Teislus ir teislumas

Terminams *teislumas* CTI₃₈ 1460/24, *neteislumas* CTI₃₈ 1460/15 (sudėtiniai – *bendras pilietinis teislumas* CI₂₈ 702 S, *teislumo atstatymo teisena* CTI₃₈ 1460/26) reikia skirti kiek daugiau dėmesio, nes darybiškai jie išsiskiria.

Rusiško termino *правоспособность* lietuviškas atitikmuo (reikšmė – „įstatymų numatytų teisių ir pareigų turėjimas“) nusistovėjo gana nelingvai. Rankraštiniame TTTŽP buvo siūlomas *teisėtingumas*, CI₂₈ pridėtame žodynyje šalia *teislumo* dar pateikta ir *teisinumas*. Jau minėtas ir *teisgalinumas* CI₃₃ 2308 S. Tik TŽ 1954 yra dabar vartojamas *teisnumas*. B. Masiulis teigia, kad Valstybės Tarybos Terminologijos komisija terminą *teisnus* (*правоспособный*) atmetė ir teikė *teisinąs*, *teisinumas* (Masiulis 1957: 36). Kad jie buvo teikiami, matyti ir P. Stravinsko paskelbtame sąrašė (TTP 1940: 73). Iškilo ir kita problema: reikėjo atitikmens ir rusiškam terminui *подсудность*. Jau nuo TTTŽP šiam reikalui buvo vartojama *teismingumas* (taip ir TŽ 1954). Jis buvo kritikuojamas, o Valstybės Tarybos Terminologijos komisijai atmetus terminą *teisnumas* (kaip *правоспособность* atitikmenį), buvo pasiūlyta šį terminą vartoti vietoj *подсудность*. Taip ir buvo padaryta rengiamo originalaus lietuviško baudžiamojo kodekso pirmosios knygos projekte⁶ (Masiulis 1957: 36). B. Masiulis tai palaikė, tačiau vėliau, matyt, persigalvojo, nes ieškojo argumentų *teismingumui* pateisinti (Masiulis 1960: 31). Jo nuomonę galėjo pakeisti ir P. Skardžiaus mintis, kad minėtos Terminologijos komisijos siūlytas būdvardis *teisinąs* nėra tinkamiausias ir kad galimas *teisnus*, nors darybiškai nedėsningas, nes pagal reikšmę sietinas ne su *teisti*, o su *teisė*. P. Skardžius pateisino šį būdvardį kaip išimtį, kuriai atsirasti padėjo kitų kalbų terminų poros pavyzdys – taip kaip vokiečių kalboje greta *handlungsfähig* (*wirkungsfähig*) yra *rechtsfähig*, o rusų greta *дееспособный* yra *правоспособный*, taip ir lietuvių kalboje greta *veiksnius* atsirado *teisnus* (Skardžius 1958: 15). Analogiškai ir *teislus* pagal vedinių su priesaga *-lus* modelį tarsi turėtų būti laikomas vediniu iš *teisti*, tačiau

⁶ Šiame projekte vietoj dabar įprasto *pakaltinamas* pagal analogiją su *teisnus* buvo pasiūlytas gana vykęs *kuls-nus* (Masiulis 1957: 36), tačiau nepapliko (LKŽ nėra). Beje, analogiško dabar vartojamo termino *veiksnius* TŽ 1954 (*дееспособный*) kodeksuose nerasta, šiam reikalui vartota *veikslus* BS₃₄ 498 S, *veiksmingas* CI₃₃ 381 T.

semantiškai sietinas su *teisė* („turintis teises“), taigi yra lyg tarpinis žodis tarp tų, kurie remiasi arba būdvardžiu *teisus* (žemiausia darybos pakopa), arba veiksmažodžiu *teisti*. Kadangi šiaip jau minėtos priesagos vediniai daromi iš veiksmažodžių, galima svarstyti ir vedinio sąsają su *teisėti*.

Teisena

Kitas vedinys iš *teisti* – *teisena* CPI_{31C} 68, CTI₃₈ 80, BS₃₄ 363/1 T. Jis gana gausiai vartotas sudėtiniuose terminuose. Rūšinių terminų rasta apie 30, jie dvižodžiai (a) ir trižodžiai (b):

a) *aiškinamoji teisena* CTI₃₈ 906, *apeliacinė teisena* CTI₃₈ 780, *apsaugos teisena* CTI₃₈ 1401, *atskira teisena* CTI₃₈ 1192 (*atskiroji teisena* CTI₃₈ 566 S), *baudžiama teisena* CTI₃₈ 1368 (*baudžiamoji teisena* CTI₃₈ 1456), *bylos teisena* CPI_{31C} 78, CTI₃₈ 78, *civilinė teisena* CTI₃₈ 897, *ginčo teisena* CTI₃₈ 82/2 S, *ieškomoji teisena* CTI₃₈ 1215 S, *ypatingoji teisena* CTI₃₈ 1646, *konkurso teisena* CTI₃₈ 1400 PS, *pada-
linimo teisena* CTI₃₈ 1764, *prekybinė teisena* CTI₃₈ 1645 (*prekybos teisena* CTI₃₈ 1643), *privatinė teisena* CTI₃₈ 82/2 S, *sutrumpintoji teisena* CTI₃₈ 348, *užakinė teisena* CTI₃₈ 735, *vykdoma teisena* CTI₃₈ 899 S (*vykdomoji teisena* CTI₃₈ 922);

b) *neprekybinio neišsigalėjimo teisena* CTI₃₈ 1400 P 30, *skolininkų neišsigalėjimo teisena* CTI₃₈ 1400, *sprendimo vykdymo teisena* CTI₃₈ 967/5, *teislumo atstatymo teisena* CTI₃₈ 1460/26, *trečiųjų teismo teisena* CTI₃₈ 1384, *viešo pardavimo teisena* CTI₃₈ 1199.

Dar keletu atvejų *teisena* eina šalutiniu dėmeniu:

apeliacinės teisenos išlaidos CTI₃₈ 776/1, *bylos teisenos atnaujinimas* CTI₃₈ 681, *bylos teisenos mokestis* CTI₃₈ 839, *bylos teisenos panaikinimas* CTI₃₈ 681, *bylos teisenos sustabdyimas* CTI₃₈ 681, *teisenos aktas* CTI₃₈ 917, *teisenos išlaidos* CTI₃₈ 776/1, *vykdomosios teisenos išlaidos* CTI₃₈ 913.

Teisenos terminas vartojamas CTI₃₈ pavadinime ir tekste. Jis buvo jau CPI_{31C} vertime (jo pavadinime *procesas*, tačiau tekste – *teisena*). *Teisena* būdinga tik šiems vertimams, kituose kodeksuose vartotas *procesas* terminas, o *teisena* pasitaikydavo nebent iš kitų šaltinių paimtuose prieduose. CPI_{31V} vertime šiam reikalui, be *procesas*, buvo vartojama ir originali *bylosena*.

Rankraštiniame TTTŽP *teisenos* dar nebuvo, vartota *procesas* ir *bylų darymas*. Pirmajame spausdintame teisės terminų žodyne (TŽ 1954) *teisena* ir *procesas* pateikta atskirai su skirtingais rūšiniais terminais – jokių nuorodų nėra. Šeštajame praeito amžiaus dešimtmetyje į *teiseną* buvo atkreiptas dėmesys ir išeivijoje – terminas kaltintas „blankumu“, „nesiasocijavimu su sąvoka“ (Stravinskas 1954: 3; Masiulis 1959: 50). Dabartiniai kodeksai yra

proceso, tačiau civilinio proceso kodekse kalbama ir apie *ieškinio teisę*, *ypatingą teisę*, *ginčo teisę*, *šaukiamąją teisę*, o baudžiamojo proceso kodekse *teisenos* terminas neminimas. Vadinasi, civilinėje teisėje bylų nagrinėjimo visuma įvardijama *civiliniu procesu*, o tam tikros jo atmainos – *teisena*. Galima manyti, kad šie terminai nebelaikomi sinonimais, nors iš tiesų jais greičiausiai įvardijamos tik skirtingo platumo sąvokos, o dėl to gimininis termino dėmuo neturėtų keistis. Kuo grindžiamas toks skyrimas, sunku pasakyti, juoba kad esama ir kitokio blaškymosi – dabar veikia Administracinių bylų *teisenos* įstatymas. Čia *teisena* jau suvokiama kaip *proceso* sinonimas. S. Šedbaro nuomone, įstatymo pavadinimas yra taisytinas. Lygindamas su civiliniu kodeksu, jis bando pagrįsti, kad administracinių bylų nagrinėjimo administraciniame teisme *procesas* susideda iš kelių savarankiškų *teisenų* (Šedbaras 2002). Taigi terminus norima atskirti, nors terminologiškai tam pagrindo nepakanka. Kartu matyti, kad tiek terminų, tiek sąvokų santykis šiuo atveju nėra nusistovėjęs.

Teisėjas

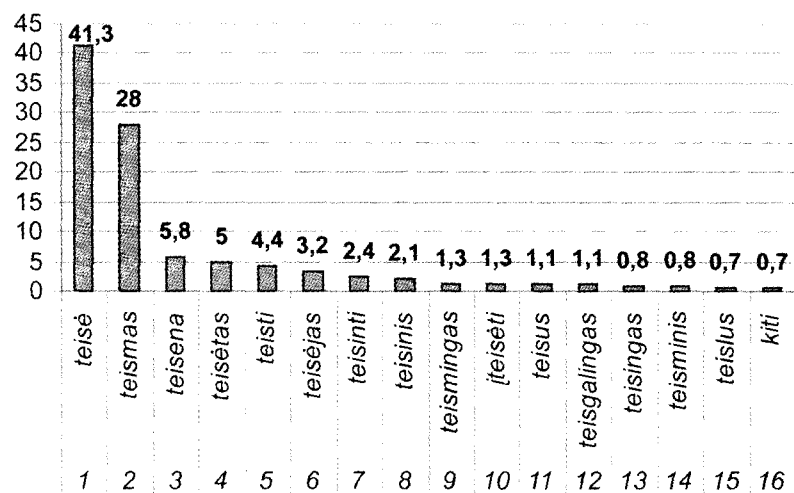
Atskirai minėtinas *teisti* vedinys *teisėjas* CI₃₃ 120 S, CPI_{31V} 1390, CTI₃₈ 50, BPI₃₃ 10. LKŽ duomenimis, žodis neužfiksuotas seniausiuose raštuose, tačiau vartotas jau S. Daukanto. Žiūrint darybiškai, tai dėsningas veikėjo pavadinimas, tačiau jo terminizavimas nebuvo lengvas – senuosiuose raštuose šiam reikalui vartotas slavizmas *sūdzia*, būta ir įvairių bandymų pavadinti lietuviškai (su šaknimis *teis-* ir *ties-*): *teislys*, *teismadarys*, *teistojas*, *tiesadarys*, *tiesdarys*, *tiesadėja* (LKŽ; Palionis 2004). *Teisėjas* teisės terminijoje įsigalėjo palaipsniui – dar 1907 m. J. Šlapelis jį aiškino kai kam gal geriau žinomais žodžiais *teislys*, *teisdarys*, *sūdzia* (SNŽŽ 1907). *Tiesdarys* pateko greta *teisėjo* net ir į tiriamuoju laikotarpiu rengtą teisės terminų žodyną (TTTŽP: 107).

Kodeksuose būta keleto rūšinių *teisėjo* terminų: *apylinkės teisėjas* CTI₃₈ 82, *baudžiamasis teisėjas* BPI₃₃ 119 P, *ipotekos teisėjas* CTI₃₈ 937, *taikos teisėjas* CI₃₃ 131, CPI_{31C} 82, BS₃₄ 68 S, BPI₃₃ 34, *teisėjas pranešėjas* CTI₃₈ 906 (*teisėjas-pranešėjas* CPI_{31V} 906, CTI₃₈ 768), *trečiųjų teisėjas* BS₁₉ 30/8, *trečiųjų teismo teisėjas* CPI_{31V} 1370, CTI₃₈ 1397 S.

Šiek tiek dažniau *teisėjas* vartotas kaip šalutinis kitų terminų dėmuo: *apylinkės teisėjo sprendimas* CTI₃₈ 142, *prašymas nušalinti teisėją* BPI₃₀ 86, BPI₃₃ 86 (*prašymas pašalinti teisėją* CTI₃₈ 196, BPI₂₄ 100), *taikos teisėjo depozitas* CI₃₃ 589, *taikos teisėjų suvažiavimas* CTI₃₈ 95 S, *teisėjo at-*

metimo teisė BPI₃₃ 238/1 P, teisėjo nešališkumas BPI₃₃ 238/1 P, teisėjo nušalinimas CTI₃₈ 166, BPI₃₀ 85 (teisėjo pašalinimas BPI₂₄ 99), teisėjo nutarimas BPI₃₃ 52/2.

Teisės terminų su šaknimi *-teis* grupių kiekybinis santykis

3. IŠVADOS

1918–1940 m. kodeksuose terminai su šaknimi *teis-* vartoti gausiai. Tai formaliai ir semantiškai susiję terminai, įdomūs tiek kalbos, tiek teisės atžvilgiu. Terminai ar terminų dėmenys su šia šaknimi darybiškai remiasi arba būdvardžiu *teisus*, arba veiksmažodžiu *teisti*. Tai gali būti šių žodžių vediniai arba vedinių vediniai. Minėti žodžiai ir patys eina terminų dėmenimis.

Tipiškiausi ir gausiausiai vartoti vediniai iš *teisus* ir *teisti* yra atitinkamai *teisė* ir *teismas*. Abu terminai paplito tik XX a. pradžioje. Sudėtiniai terminai su jais sudaro du trečdalius aptariamų medžiagų.

Kiti terminai su šaknimi *teis-* didelių grupių nesudaro. Kiek įvairesnių terminų rasta tik su dėmenimis *teiseną*, *teisėtas*, *teisėjas* ir su veiksmažodžio *teisti* formomis (žr. pav.).

Dauguma žodžių su šaknimi *teis-* teisės terminijoje prigijo lengvai, vartojami ir šiandien (nors nebūtinai tuose pačiuose junginiuose – jie gerokai pasikeitė). Atsisakyta tik vieno kito netinkamo vedinio, pavyzdžiui, *teisgalingumas*. Kai kurie sąvokų įvardijimai, kurie anuomet kėlė daug ginčų (pavyzdžiui, *teislumas*), nusistovėjo (dabar vartojama *teisnumas*), o dėl kai

kurių vartosenos dar tebėra keblumų (pavyzdžiui, ne visai aiškus *teisenos* ir *proceso* santykis).

Aptarti terminai rodo ne tik tiriamojo meto teisės sąvokų įvardijimo būdus, bet kartu yra ir medžiaga pačioms sąvokoms pažinti.

PAGRINDINIAI ŠALTINIAI⁷

- BPI₂₄ – *Baudžiamojo proceso įstatymas*. Red. A. Kriščiukaitis. – *Teisė* 6–10 [priedas]. Kaunas, 1924–1926.
BPI₃₀ – Byla J. *Baudžiamojo proceso įstatymas*, Kaunas, 1930.
BPI₃₃ – *Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato bei Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų ir kitų aiškinimų, liečiančių Didž. Lietuvos ir Klaipėdos Krašto baudžiamojo proceso teisę*. Red. M. Kavolis, Kaunas, 1933.
BS₁₉ – *Baudžiamasis statutas*, Kaunas, 1919 // *Baudžiamieji įstatymai*, Kaunas, 1919.
BS₃₁ – Jablonskis K. *Baudžiamasis statutas: su papildymais*, 2 leid., Kaunas, 1930.
BS₃₄ – *Baudžiamasis statutas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų*. Kaunas, 1934.
CI₂₈ – *Civiliniai įstatymai: Įst. Rink. X t. 1 d.: Vertimas*, [1928].
CI₃₃ – Šalkauskis K. *Civiliniai įstatymai: X tomo 1 dalis*, Kaunas, 1933.
CPI_{31c} – *Civilinio proceso įstatymas*. Sulietuvino M. Čepas, Kaunas, 1931.
CPI_{31v} – *Civilinio proceso įstatymas su priedomaisiais įstatymais ir su dalykine rodykle-žodynėliu*. Spaudai paruošė J. Viskanta, Kaunas, 1931.
CTI₃₈ – *Civilinės teisenos įstatymas su visais pakeitimais ir papildymais ir su Vyr. Tribunolo bei Rusų Senato aiškinimais*. Red. Č. Butkys, Kaunas, 1938.

LITERATŪRA IR PAPILDOMI ŠALTINIAI

- Ambrazas S. 1993: *Daiktavardžių darybos raida 1: Lietuvių kalbos veiksmažodžių vediniai*, Vilnius.
Ambrazas S. 2000: *Daiktavardžių darybos raida 2: Lietuvių kalbos vardažodžių vediniai*, Vilnius.
Būga K. 1958: *Rinkiniai raštai 1*, Vilnius.
DŽ., 2003: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. St. Keinys, Vilnius (e. leidimas).
Jablonskis J. 1935: *Jablonskio raštai 4*, Kaunas.
Keinys St. 1975: Priesaginė lietuviškų terminų daryba. – *Lietuvių kalbotyros klausimai 16: Lietuvių terminologija*, 7–56.
LKŽ: *Lietuvių kalbos žodynas 1–20*, Vilnius, 1941–2002.
Maksimaitis M. 1988: *Teisė amžių tėkmėje. – Teisės etudai 1: Teisė – visuomeninė vertybė*, Vilnius, 8–25.
Maliauskis A. 1924: *Demokratija*, Kaunas.
Masiulis B. 1954: Kalba ir teisininkai. – *Teisininkų žinios* 6, 2–3; 7, 2–3.
Masiulis B. 1957: Pasklaidžius teisinių terminų žodyną. – *Teisininkų žinios* 21–22, 34–37.
Masiulis B. 1959: Teisinės terminologijos reikalai Teisininkų žiniose – *Gimtoji kalba* 2–3, 49–50.
Masiulis B. 1960: Teisiniais terminais besirūpinant. – *Gimtoji kalba* 2, 31.
Pakerys A. 1994: *Akcentologija 1*, Kaunas.
Palionis J. 2004: *XVI–XVII a. lietuviškų raštų atrankinis žodynas*, Vilnius.
Piročkinas A. Jonas Jablonskis – naujų žodžių kūrėjas. – *Gimtas žodis* 10, 2–6; 11, 14–16; 12, 7–12.
SD: *Senasis Konstantino Sireydo žodynas*. Parengė K. Pakalka, Vilnius, 1997.
Skardžius P. 1958: Teisnus ir veiksnus. – *Gimtoji kalba* 1, 14–15.

⁷ Čia pateikiami tik tiriami lietuviški kodeksai. Kad būtų patogiau rasti terminą, šalia kodekso santrumpos nurodomas ne puslapis, o straipsnio numeris. Nemažai terminų paimta iš straipsnių priedų, kuriuose pateikiami komentarai. Tada greta straipsnio numerio dar rašoma ir raidė, kuri reiškia priedo tipą: T – Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimas, S – Rusijos Senato sprendimas, R – kodekso redakcinės komisijos komentaras, V – kitas įstatymas, P – visi kiti priedai, įskaitant ir buvusius originale. Kai kurie terminai paimti iš postraipsnių. Tada šalia straipsnio numerio po įstrižo brūkšnio rašomas dar ir postraipsnio numeris.

- Skardžius P. 1996: *Rinktiniai raštai* 1, Vilnius.
 Skardžius P. 1997: *Rinktiniai raštai* 2, Vilnius.
 SNŽŽ 1907: *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynelis: Skaitytojams palengvinimas*. Sudarė J. Šlapelis, Tilžė.
 SNŽŽ 1924: Norkus J. *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynelis*. Kaunas.
 Stravinskas P. 1954: Mūsų teisinė terminologija. – *Teisininkų žinios* 9, 2–4.
 Šedbaras S. 2002: Kai kurių administracinio proceso vidinės struktūros elementų sampratos problemos. – *Jurisprudencija* 32 (24), 41–53.
 TTP 1939, 1940: Teisinės terminijos projektas. P. Stravinskas. – *Teisė* 48, 384–387; 49, 475–480; 50, 73–74; 51, 184–185.
 TTTŽP: *Teisės terminų ir kitų reikalingų teismams žodžių žodynėlio projektas* [rankraštis], [1920].
 TŽ 1954: *Teisinių terminų žodynas*. Sudarė A. Žiurlys, Vilnius.
 Vaišvila A. 2000: *Teisės teorija*. Vilnius.
 Vladarskienė R. 2003: Iliatyvo vartojimas dabartinėje lietuvių kalboje. – *Kalbos kultūra* 76, 47–57.

LAW TERMS WITH THE ROOT *TEIS-* IN LITHUANIAN LEGAL CODES OF 1918–1940

This paper deals with law terms with the root *teis-* used in translated Lithuanian Codes of 1918–1940 (over 600 terms). They comprise a distinctive group of terms related formally and semantically, which is interesting in both aspects of the language and the law. Terms or terminological elements with this root are derivationally based on either adjective *teisus* (right, just, correct) or on the verb *teisti* (to judge). They could be derivatives from those words or derivatives of those derivatives. Mentioned words themselves are terminological elements.

The most typical and plentiful derivatives from *teisus* and *teisti* are respectively *teisė* (law) and *teismas* (court). Both of these terms got spread only in the beginning of the 20th century. Complex terms with these words make up two thirds of the discussed material. Part of those combinations can be viewed as nomenclatures.

Other terms with the root *teis-* do not make substantial groups. More varied terms were found with components *teisena* (proceeding), *teisėtas* (lawfull, legitimate) and *teisėjas* (judge) and with forms of the verb *teisti*.

The majority of words with the root *teis-* easily took root into the terminology of law and are used nowadays (but not necessarily in the same combinations – they have changed quite a lot). Only a few inappropriate derivatives were withdrawn. Some names of concepts, which caused a lot of discussions at the time, got settled, but still there are some problems with the usage of others.

Analysed terms not only show the ways of naming concepts of law at the investigated period, but also present the material for the cognition of concepts.

Gauta 2006-10-27

Alvydas Umbrasas
 Lietuvių kalbos institutas
 P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
 E. paštas Alvydas@lki.lt